

MERGİNÂNÎ, Burhâneddin

(برهان الدين الميرغيناني)

Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Âlî b. Ebî Bekr
b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merginânî
(ö. 593/1197)*el-Hidâye* adlı eseriyle tanınan
Hanefî fakihî.

Mâverâünnehir'de Fergana bölgesine bağlı Merginân şehrinin Riştân köyünde doğdu. Hz. Ebû Bekir'in soyundan olup çeşitli âlimler yetiştiren bir aileye mensuptur. Leknevî, *el-Hidâye*'nin matbu nüshasının başına koyduğu biyografide Merginânî'nin 8 Receb 511'de (5 Kasım 1117) doğduğuna dair bir rivayet nakleder. Zirikî'nin verdiği 530 (1136) yılının, Merginânî'nin kendilerinden ders aldığı hocaları Sadrüşşehîd'in 536 (1141-42), Necmeddin en-Nesefî'nin 537 yılında öldükleri dikkate alındığı takdirde yanlış olduğu anlaşılar.

Merginânî, Şemsüleimme es-Serahsî'den ders alan anne tarafından dedesi Ebû Hafs Ömer b. Ali ez-Zenderâmasî, Necmeddin en-Nesefî, Sadrüşşehîd, Alâeddin es-Semerkandî'nin öğrencisi Ziyâeddin Muhammed b. Hüseyin el-Bendenîcî, Şemsüleimme es-Serahsî'nin öğrencisi Osman b. Ali el-Bikendî, Ebû Muhammed Ziyâeddin Sâid b. Es'ad el-Merginânî ve Kıvâmüddin Ahmed b. Abdürreşîd el-Buhârî gibi hocalardan okudu. Başta fıkıh olmak üzere hadis, tefsir, Arap dili ve edebiyatı alanlarındaki bilgisiyile tanındı. Kaynaklarda "imam, hâfız, muhakkik" gibi sıfatlarla anılmakta, çağdaşları Kâdîhan, Burhâneddin Mahmûd b. Ahmed el-Buhârî, Zahirüddin Muhammed b. Ahmed el-Buhârî ve Ahmed b. Muhammed el-Attâbî gibi âlimler tarafından ilmî dirayeti dile getirilmektedir. Taşköprizâde, kendisini Hanefî mezhebi içerisinde aşhâb-ı tercihten sayarken Leknevî onun mezhepte müctehid kabul edilmesinin daha doğru olacağını, son dönem Osmanlı âlimlerinden Seyyid Bey ise kitaplarının meselede müctehid olduğuna şahitlik ettiğini belirtmektedir. Merginânî'nin öğrencileri arasında oğulları Celâleddin Muhammed ve Nizâmeddin Ömer yanında Şemsüleimme el-Kerderî, Celâleddin Mahmûd b. Hüseyin el-Üsrüşenî ve *Ta'limü'l-müte'allim* müellifi Zernûcî gibi âlimler bulunmaktadır. 14 Zilhicce 593'te (28 Ekim 1197) vefat eden Merginânî Semerkant'ta defnedildi.

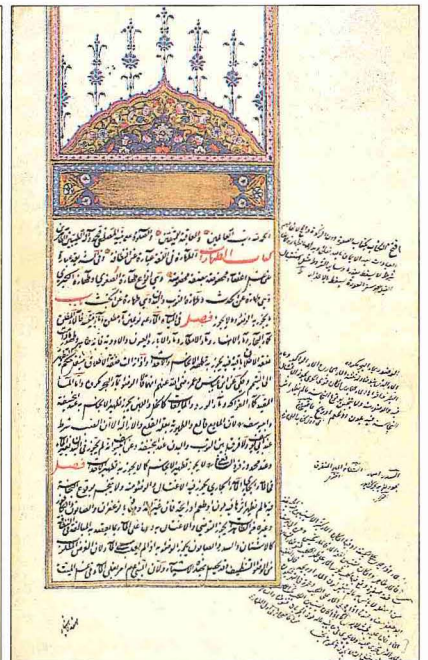
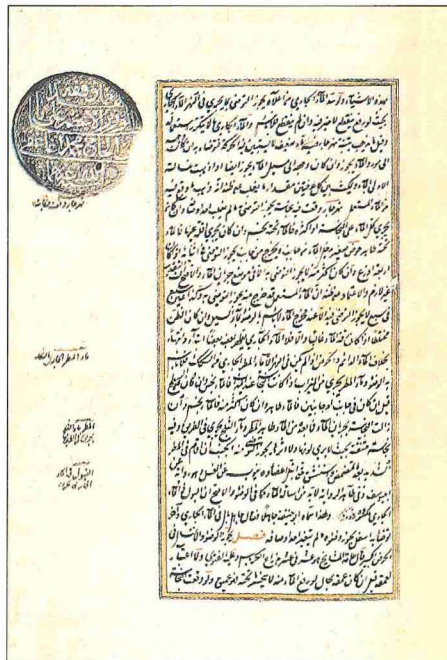
Merginânî, *el-Hidâye*'de fıkıh konularının tasnifiyle ilgili olarak önceki Hanefî

hukukçularının sistematiğine bağlı kalma ile birlikte zaman zaman farklı düzenlemeler de yapmış, meselâ nafakaya dair hükümler nikâh bölümünde ya da müstakil bir bölüm halinde ele alınırken Merginânî bu konuya talâk kısmında temas etmiştir. Onun diğer hukukçulardan farklı görüşler benimsediği de görülmektedir. Kocanın iktidarsızlığı durumunda söz konusu edilen bir yıllık bekleme süresinde güneş takviminin esas alınması gerektiği şeklindeki görüşe karşılık (Serahsî, V, 101) Merginânî ay takvimini dikkate almıştır (*el-Hidâye*, II, 27).

Eserleri. 1. *Bidd'yetü'l-mübtedî* (Kahire 1355/1936). Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmî'u's-şagîr*'i ile Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ında mevcut meselelerin bir araya getirildiği eseri Ebû Bekir b. Ali el-Hâmilî *en-Nazmü'l-menşûr* (*Dürü'l-mübtedî ve zuhrü'l-muktedî*) adıyla nazma çekmiş, Ebû Bekir el-Haddâd bu manzumeyi *Sirâcü'z-zalâm ve bedrüt-tamâm* adıyla şerhetmiştir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1051; ayrıca bk. *Suppl.*, I, 646). 2. *el-Hidâye** (Kahire 1282; nrş. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, I-IV, Kahire 1385/1966). Müellifin *Bidd'yetü'l-mübtedî* üzerine yaptığı bir şerh olup Hanefî mezhebinin en tanınmış ve en çok güvenilen metinlerinden biridir. Üzerinde pek çok şerh, hâşiye ve ihtisar

çalışması yapılan kitap çeşitli dillere çevrilmiştir. 3. *Muhtârât* (*muhtâr*)ü'n-nevâzil. Fıkha dair olan eserin ibadetlerle ilgili bölümü Mahmûd Muhammed İsmâil tarafından Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye külliyyetü's-şerîa'da yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1414/1994; eserin bazı yazma nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Giresun Yazmaları, Tüyatok, nr. 3604; Ayasofya, nr. 92, 1421, 1422, 1423; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 505; Çorlulu Ali Paşa, nr. 255; Esad Efendi, nr. 970). 4. *et-Tecnis ve'l-mezîd fi'l-fetâvâ*. Klasik fıkıh kitaplarının sistematiğine sahip, vâkât türü hacimli bir eserdir (bazı yazma nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 587; Karaçelebizâde Hüsameddin, nr. 194; Şehid Ali Paşa, nr. 913; Damad İbrâhim Paşa, nr. 680, 681; Lâleli, nr. 832). 5. *Kitâb fi'l-ferâiz* (Süleymaniye Ktp., Regid Efendi, nr. 380, vr. 89^b-90^a; Kayseri Râşid Efendi Ktp., Râşid Efendi, nr. 26170). 6. *Kitâbü'l-Hac* (*Menâsikü'l-hac*). Kaynaklarda Merginânî'nin hacca dair bir eserinden söz edilmekte olup çeşitli fıkıh kitaplarının hacla ilgili bölümlerini bir araya getiren bir mecmuanın içerisinde bu adla yer alan metnin (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 942, vr. 21^b-54^b), yapılan karşılaştırmada hac konusunda müstakil bir kitap değil *el-Hidâye*'nin "Kitâbü'l-Hac" bölümünden ibaret olduğu gö-

Burhâneddin el-Merginânî'nin *Muhtârâtü'n-nevâzil* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Çorlulu Ali Paşa, nr. 255)

rûlmüştür. 7. *Kifâyetü'l-müntehî*. Müellif, *Bidâyetü'l-mübtedî*'ye şerh olarak başladığı bu eserin yaklaşık seksen cüzülük bir hacme ulaşması ve çok dağınık olması sebebiyle okuyucuyu bıktıracağından endişe ederek çalışmasını tamamlamaktan vazgeçmiş ve daha kısa bir şerh olan *el-Hidâye*'yi kaleme almıştır. Merginânî, *el-Hidâye*'de ayrıntısına giremediği bazı meseleler için bu şerhe atıfta bulunur. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Âşir Efendi, nr. 129; İzmir, nr. 166; Yazma Bağışlar, nr. 3546) bu adla kayıtlı olan eserin gerçekte *el-Hidâye* olduğu tesbit edilmiştir. Kaynaklarda Merginânî'nin *el-Mezîd fî fûrû'î'l-Hanefiyye*, *Müntekâ'l-merfû'*, *Neşrû'l-mezheb* ve *Şerhu'l-Câmi's*'i-*kebîr* isimli kitaplarının olduğu da belirtilmektedir.

Bazı yeni araştırmalarda Merginânî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Nâfiz Paşa, nr. 302) *Muhtârü'l-fetâvâ* adında bir eserinin bulunduğu söylenmekteyse de (Kavakcı, s. 134) söz konusu eser ona ait olmayıp Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî'nin *el-Muhtâr li'l-fetvâ* isimli kitabıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 1-11; II, 27; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 101; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 232; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğiyye*, II, 627-629; İbn Kut-luboğa, *Tâcü't-terâcim fî men şannefe mine'l-Hanefiyye* (nşr. İbrâhîm Sâlih), Beyrut 1412/1992, s. 148; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 263-266; a.mlf., *Tabakâtü'l-fukahâ* (nşr. Ahmed Neyle), Musul, ts., s. 9, 101; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 141-144; M. Seyyid Bey, *Usûl-i Fıkıh*, İstanbul 1333, I, 59, 245; Brockelmann, *GAL*, I, 466-469; *Suppl.*, I, 644-649; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 73; Yusuf Ziya Kavakcı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvâra' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 131-135; J. Schacht, *İslâm Hukukuna Giriş* (trc. Mehmet Dağ – Abdülkadir Şener), Ankara 1977, s. 289; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul, ts. (İrfan Yayınevi), s. 135; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri 1982, s. 270; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 45-47, 55, 57-58, 63, 64, 68; Y. Meron, "The Development of Legal Thought in Hanafi Texts", *St.I.*, XXX (1969), s. 92-93; a.mlf., "Marghinânî, His Method and His Legacy", *Islamic Law and Society*, IX/3, Leiden 2002, s. 410-416; Hüseyin Kayapınar, "Merginânî ve Eseri Hidâye", *Diyanet Dergisi*, XXII/2, Ankara 1986, s. 36-41; Rahmî Yaran, "Hidâye Tercümeleri", *MÜİFD*, sy. 16-17 (1998-99), s. 174-193; Murtaza Köse, "Ferganali Bir Hukukçu Merginani ve Hidaye Adli Eseri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 17, Erzurum 2001, s. 345-363; Heffening, "Merginânî", *IA*, VII, 761-762; Murtazâ Dihkân, "Burhânüddîn Buhârî Merginânî", *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, Tahran 1376, III, 282-283.

FERHAT KOCA

MERHABA

(مرحبا)

Bolluk, rahatlık, huzur
ve âfiyet temennisi içeren
bir selâmlama sözü.

Sözlükte "genişlik, bolluk" anlamına gelen **ruh** kökünden masdar olup mecazi olarak "rahatlık, ferahlık, huzur" mânâsında da kullanılmaktadır. Lugat kitaplarında merhaba sözünün bir kimsenin misafiri karşılarken, "Buyur, evimiz senin için geniş ve rahat bir yer olacak, burada dostluk bulacaksın, kendini rahat hisset" anlamında bir selâmlama tabiri olduğu, ayrıca, "Allah sana bolluk ve rahatlık, huzur ve âfiyet versin" mânâsında dua olarak da kullanıldığı belirtilmektedir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rĥb" md.; *Lisâ-nü'l-Arab*, "rĥb" md.). İbn Hacer el-Askalânî'nin kaydettiğine göre Ebû Hilâl el-Askerî, merhaba şeklindeki selâmlamayı ilk kullanan kişinin milâdî VI. yüzyılda yaşamış olan Himyerî hükümdar ailesinden Seyf b. Züyezen olduğunu belirtmiştir (*Fethu'l-bârî*, I, 215).

Merhaba sözü Kur'an-ı Kerim'de Sâd sûresinin 59 ve 60. âyetlerinde, inkârcı ve saptırıcı önderlerle onların peşinden giden kitlelerin âhiretteki yargılanmaları sırasında aralarında geçecek çekişmeler ve karşılıklı suçlamalar anlatılırken geçmekte, burada önderlerin kendilerine tâbi olanlar aleyhinde "İâ-merhaben bihim" diyerek beddua edecekleri, yönetilenlerin ise kendilerini bu duruma düşürenlerin önderleri olduğunu söyleyerek onlara aynı beddua ile karşılık verecekleri bildirilmektedir. Bu âyetlerde merhaba tabirinin geçtiği ifadeler tefsirlerde "Cehennemde yerleri dar olsun, rahat yüzü görmesinler, rezil rûsvâ olsunlar" diye açıklanmaktadır (meselâ bk. Taberî, XXIII, 179-180; Şevkânî, IV, 506; M. Tâhîr b. Âşûr, XXIII, 287-290).

Hadislerde de merhaba sözü sıkça geçmektedir. Hz. Peygamber'in, kızı Fâtıma'yı, amcası Ebû Tâlib'in kızı Ümmühânî'yi, müslüman olmak için huzuruna gelen Ebû Cehil'in oğlu İkrime'yi, diğer sahâbîleri, çeşitli ziyaretçilerini, yabancı heyetleri merhaba diyerek karşıladığına dair çok sayıda rivayet bulunmaktadır (meselâ bk. *Müsned*, III, 139, 216, 425; VI, 282, 341; Buhârî, "İmân", 40, "İlim", 25, "Şalât", 4, "Menâkıb", 25, "Edeb", 97; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 98, 99). Resûlullah

Ammâr b. Yâsir'i, "Merhaba, iyi olan ve iyiliğiyle tanınan kişi!" diyerek selâmlamış (*Müsned*, I, 126, 130), peygamber olmadan önceki dönemde kendisiyle ticaret ortaklığı yapan Sâib b. Ebû's-Sâib'e de, "Merhaba kardeşim ve ortağım, dürüst-lükten sapmayan, eğilip bükülmeyen kişi!" şeklinde iltifatta bulunmuştur (*Müsned*, III, 425; İbn Mâce, "Ticârât", 63). Sâlih kişiler vefat ettiğinde mânevî âleme yükseltilen ruhlarının, "Merhaba, güzel ve temiz bedenden gelen güzel ve temiz ruh! Övülmüş olarak gir; müjdeler olsun sana!" sözleriyle karşılanacağı, kötülerin ruhları bedenlerinden ayrıldığında onlara da, "Çık git buradan ey kirli bedenden gelen kirli ruh! Sana merhaba yok" (rahat yüzü görmeyeceksin) denileceği bildirilir (*Müsned*, II, 364; VI, 140; İbn Mâce, "Zühd", 31). Özellikle mi'rac olayını ayrıntılarıyla anlatan hadiste, Resûlullah'ın Cebrâil ile birlikte dünya semasından başlamak üzere yedi kat semanın her birine ulaştığında merhaba sözüyle karşılandığı; birinci semadaki Âdem, ikinci semadaki İsa ve Yahya ile diğer sema katlarındaki Yûsuf, İdris, Hârûn, Mûsâ ve İbrâhîm peygamberlerin kendisini, "Bir kardeş ve peygamber olarak merhaba sana!" sözüyle selâmladıkları bildirilmektedir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 6; Nesâî, "Şalât", 1). Bu hadisler dolayısıyla müslümanların birbirini merhaba diyerek selâmlamaları sünnet kabul edilmiş ve bu sözle merhabalaşma, "selâmün aleyküm" (es-selâmü aleyküm) ifadesiyle birlikte İslâm toplumlarında en sık kullanılan selâmlaşma şekli olarak bir gelenek halini almıştır (bk. SELÂM).

Muhtemelen mi'raca dair hadisten esinlenerek bilhassa İslâmî Türk edebiyatında na'atlar, mevlidler, mi'râciyyeler ve tevşihlerde Hz. Peygamber'e tâzim olarak merhaba sözünün sıkça tekrarlandığı görülür. Bunların en güzel örneklerinden biri, Süleyman Çelebi'nin asıl ismi *Ve-siletü'n-necât* olan *Mevlid*'indeki "Merhaba" bahridir. Ayrıca bazı ramazan ilâhilerinin, "Merhabâ yâ merhabâ yâ merhabâ", "Merhabâ merhabâ şehri-i ramazan merhabâ" şeklindeki mısralarla bezenmiş olması örneğinde görüldüğü gibi merhaba sözü önemli gün ve gecelerin kutlanmasında da tâzim ifadesi olarak kullanılmıştır. Ebû Hilâl el-Askerî, *Divânü'l-me'ânî* adlı eserinde Arap edebiyatında merhaba tabirinin kullanıldığı edebî metinlerden bazı örnekler vermektedir (II, 219-222).